

1. 11. 2021

Osvícenství

Víra v lidský rozum (srov. motiv světla u Platóna a ve středověku)
Rozvoj přírodních věd a počátky průmyslové revoluce (Anglie a Skotsko)
Úpadek absolutistických monarchií
parlamentní systém v Anglii
dozrávání revoluce ve Francii
osvobození severoamerických kolonií
„osvícení“ monarchové v severní a střední Evropě
Dva protikladné myšlenkové proudy: britský empirismus a francouzský racionalismus

Britský empirismus

Praktické poznání, vázané na zkušenost (pragmatismus, liberalismus)
Návaznost na středověkou tradice (R. Bacon, W. Ockham, F. Bacon)

John Locke (1632 – 1704)

lékař a přírodovědec

Esej o lidském rozumu (1690)

Vrozené ideje neexistují (naše mysl je při narození tabula rasa, nepopsaná deska), veškerý obsah vědomí pochází výhradně ze zkušenosti - „nic není v rozumu, co by nebylo dříve ve smyslech.“

Základem idejí, myšlenek, představ jsou vždy vnější zkušenosti (senzations), jejich důsledkem jsou buď počítky, nebo odvozené vnitřní zkušenosti (reflections). Vnitřní a vnější zkušenosti mohou působit i současně.

Ideje jednoduché – obrazy vjemů, vnější vlastnosti nebo kvality věcí

Ideje složené – kombinace jednoduchých idejí:

-mody – počet, prostor, trvání

-substance – bůh, duše, tělo (přímo nevnímání)

-vztahy – identita a neidentita, příčinnost, časoprostor

(srov. Aristotelovy Kategorie)

Dvě pojednání o vládě

smluvní teorie státu – lidé za účelem zachování míru delegují svá práva nadřazené státní moci. Nejvyšší instancí je parlament (moc zákonodárná) vedle moci výkonné a soudní.

George Berkeley (1684 – 1753)

Studoval v Dublinu, misionář na Bahamách. Chtěl položit vědecké základy křesťanského náboženství, vyvracel materialismus a ateismus.

Pojednání o základech lidského poznání (1710) – solipsismus (existují pouze já)

Vše, co vnímáme a poznáváme, je nám vždy dáno jen jako fenomén (jev) našeho vědomí. Různé kvality nemají reálnou existenci. „Být znamená být vnímán.“ - subjektivní idealismus.

Přírodní zákony jsou principy, podle nichž Bůh spojuje ideje v našich myslích.

Důkaz boží existence: jsem-li já ve vztahu k nějaké ideji pasivní, musí být jiná bytost ve vztahu k ní aktivní.

Vliv na **Ladislava Klímu** (1878 – 1928) – Svět jako vědomí a nic (1904)

David Hume (1711 – 1776)

Studoval v Edinburghu, navazuje na J. Locka

Pojednání o lidské přirozenosti, Dějiny Anglie

Obsahy vědomí:

Jednoduché představy (liší se stupněm intenzity)

-imprese (dojmy) – bezprostřední smyslové danosti vnějšího světa a vnitřních prožitků

-ideje – kopie impresí, vzpomínky a fantazie

Složené představy jsou vytvářeny v rozumu kombinací jednoduchých představ (viz J. Locke) podle tří principů

-podobnost a odlišnost (matematika)

-prostorová a časová souměrnost (substance)

-kauzalita (příčina a účinek)

Humova kritika substance: pojem substance vzniká vnitřním vnímáním složeném ideje prostorové a časové souměrnosti (hranice, sousedství) – tomuto principu ale ve skutečnosti nic neodpovídá, pojem se vždy rozpadne na jednotlivé imprese (existuje jen tok představ ve vědomí – viz Berkeley)

Kritika pojmu kauzality: opírá se o zvyk něco předpokládat na základě předchozí zkušenosti. Ve spojování jednotlivých impresí ale neexistuje žádná nutnost (pouze počet pravděpodobnosti). Vše, co vnímáme, je jenom současnost a následnost počitků, která se může jevit jako příčinnost.

Adam Smith (1723-1790)

Působil v Glasgow, Londýně a Edinburku, profesor logiky a mravní filozofie

Zakladatel ekonomického liberalismu (Pojednání o podstatě a původu bohatství národů, 1776)

Teorie mravních citů (1759) – základy etické teorie liberálního kapitalismu

Francouzské osvícenství

racionalismus – předpoklad existence vrozených idejí (viz R. Descartes)
silný rozchod s tradicí (katolicismus, feudalismus), větší sociální radikálnost než v Anglii

Encyklopedie umění, věd a řemesel (28 svazků): snaha uspořádat veškeré vědění té doby

-veškeré vědecké poznatky, věda, kultura, morálka, náboženství, právo, stát

-víra v rozum a svoboda člověka

-příspěvatelé“ J. J. Rousseau, Voltaire, D. Diderot aj

Vliv anglických myšlenek (Montesquieu, Voltaire)

podhoubí Francouzské revoluce 1789

Charles de Sécondat, baron de la Bréve et de **Montesquieu** (1669-1755)

Zastánce liberalismu a konstitucionalismu

Perské listy – kritika francouzských poměrů

O duchu zákonů (1748)

Každý národ má mít své specifické zákony, které nelze libovolně přenášet na jiný stát

Rozvinul Lockovo dělení moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní

Francois Marie Arouet, řečený **Voltaire** (1694 – 1778)

Pobyt v Anglii a na dvoře pruského císaře Fridricha

Listy o Angličanech, Filosofické listy, Esej o mravech a duchu národů, Candide (románová polemika s Leibnizovou teodiceou)

Důsledný osvícenec – kritizuje předchozí tradici, založenou na předsudcích (náboženství, stavy)

Popírá teleologii (člověk dává událostem smysl ex post)

Jean -Jacques Rousseau (1712 – 1775)

osvícenství a romantismus

anticivilizační zaměření - hlásá návrat k přírodě, člověka kazí kultura, věda a umění vedou k mravní zkáze lidstva

Společenská smlouva (1762)

Každý člověk by se měl podříditi obecné vůli (volonté general)

O původu nerovnosti mezi lidmi

Dvojitá nerovnost:

- přirozená, fyzická - spočívá v pohlaví, věku, nadání, pílí, temperamentu...

- mravní/politická - vyplývá z úmluvy mezi lidmi, nebo je jimi trpěna

Převzal od **Thomase Hobbesa (1588-1679)** myšlenku přirozeného stavu. (Hobbes: „*Člověk je člověku vlkem*“, proto se musí lidé podvolit panovníkovi, aby je chránil. Rousseau naopak nachází přirozený stav jako stav naprosté svobody, harmonie, všichni si jsou rovni, žijí v souladu s přírodou a lidskou přirozeností. Problém nastává, když si člověk osvojí věc, vznik soukromého vlastnictví je příčinou nerovnosti mezi lidmi

Požaduje návrat k přirozenému stavu, kde si byli všichni rovni, vznik občanské společnosti považuje za zlo, stát učinil nerovnost za trvalou

Společenská smlouva

Hledá východisko z nerovnosti a nejlepší uspořádání společnosti. Stát vzniká fiktivní smlouvou mezi panovníkem a lidem, lid má panovníka poslouchat, ale panovník má lidu zajistit blažený život a ochranu. Pokud panovník nedodrží své závazky, má být svržen (obhajuje revoluci)

Odmítá myšlenku dělby moci, propaguje přímou demokracii

„Občané uzavírají s panovníkem smlouvu, podle které se musí řídit. Jakmile ji panovník poruší, můžou jej občané svrhnout a zvolit si jiného, vhodnějšího kandidáta. Právem je tedy volba vládce, nikoli jeho božské předurčení nebo rodový původ.“

Klasická německá filozofie

Roztříštěnost a uzavřenost německé kultury (množství knížectví místo jednotného státu), ve vědě a filozofii převaha obecné spekulativnosti nad praktickým uvažováním

Immanuel Kant (1724-1804)

Celý život strávil izolován od světa v Královci (původně Königsberg, nyní Kaliningrad)

Zásadní obrat ve filozofii, Kant vynikal ve spekulaci a dedukci, předmětem jeho filozofie není realita, ale lidský rozum.

Předkritické období – hypotéza o vzniku sluneční soustavy z rozptýlených částic hmoty (později nazvána Kant-Laplaceova teorie)

Kritické období

Kritika čistého rozumu (1781)

Prolegomena ke každé příští metafyzice, jež se bude moci stát vědou (1783)

Kritika praktického rozumu (1788)

Fenomény – to, co je zjevné

Noumeny – není zjevné, ale myslitelné

Rozumové schopnosti:

Verstand – rozvažování, aplikování apriorních kategorií na smyslově dané

Vernunft – přemýšlení, domýšlení kategorií smyslově dané skutečnosti

v jednotu, celek a tím dospívát k myšlenkám, idejím

Přírodní vědy a matematika stojí na apriorních (zkušenost předcházejících) schopnostech našeho rozumu. Vědecké poznání spočívá na tzv. Syntetických soudech apriori (např. „Každá změna má svou příčinu – nelze vyvodit ze zkušenosti).

Syntetické soudy aposteriori jsou postavené na zkušenosti.

Transcendentální logika analyzuje rozvažování (Verstand)

-zachycuje apriorní názory smyslovosti (čas a prostor existují jenom subjektivně v lidské mysli, pomáhají nám v orientaci, objektivně neexistují!)

-určuje čtyři formy kategorií našeho myšlení:

kvantita – počítání, časová následnost, axiom názoru, že každý předmět musí existovat jako kvantitativní veličina ve smyslové formě (v čase a prostoru)

kvalita

relace

modalita – frekvence výskytu, za skutečné se považuje to, co vyhovuje zkušenosti (smyslový vjem)

metafyzika je vědou o mezích našeho rozumu, nikoli o předmětech světa

-nepoznatelná „věc o sobě“ a „věc pro nás“

Prostor a čas stejně jako názory jsou lidské (apriorní) kategorie

Nad světem smyslů a teoretického rozumu je ještě svět mravního řádu – určuje praktický rozum

Kategorický imperativ:

„Jednej tak, aby maxima tvé vůle mohla vždy současně platit jako princip obecného zákonodárství.“

„Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“

tři nezbytné podmínky mravnosti. Nesmrtelnost duše, svoboda vůle, existence boží.

Pozitivní státní právo má svůj původ v přirozeném právu, které vychází z apriorních principů praktického rozumu.

Podstatou trestu má být nastolení spravedlnosti prostřednictvím spravedlivé

odplaty.

K věčnému míru. „Za uzavření míru nemá platit takový smír, který je uzavřen s tajnou výhradou pro budoucí válku.“

„Žádný stát se nemá násilně vměšovat do ústavy a vlády jiného státu.“

„Existující armády mají časem zaniknout.“